

Bestselerio
„Monarcho meilžė“ autorė

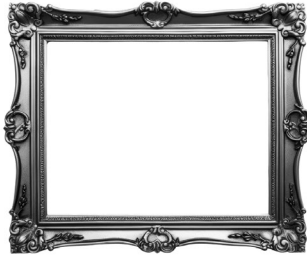
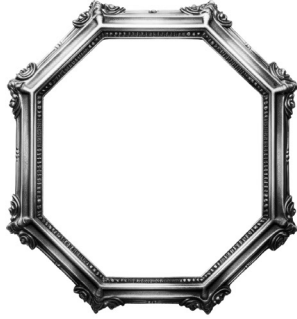
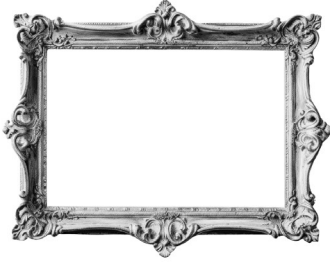
Bryn
Turnbull

*Dvi nepaprastos moterys, kupinos ryžto
savo gyvybės kaina gelbėti pagrobtus meno
šedevrus Paryžiuje.*

PARYŽIAUS
APGAVYSTĖ

• svajonių knygos

Bryn
Turnbull

PARYŽIAUS
APGAVYSTĖ

Iš anglų kalbos vertė
Jūratė Žeimantienė

Skiriu Alecu... ir Pierce'ui Brosnanui

46 straipsnis: Turi būti gerbiama šeimos garbė ir teisės, asmenų gyvenimas ir privati nuosavybė, taip pat religiniai įsitikinimai ir religinė praktika. Privati nuosavybė negali būti konfiskuojama.

Ištrauka iš Hagos konvencijos dėl sausumos karo įstatymų ir papročių, 1907 metų spalio 18 diena

Prologas

1939 metų kovas, Berlynas

Prireikė vos kelių sekundžių, kad paveikslai užsidegtų, bet ištisu valandų, kol liepsnos pavertė juos pelenais.

Šiaip ar taip, aliejiniai dažai – degūs: jie rūko ir dengėsi pūslėmis nelyginant oda, sluoksniai luposi, kol geltona ochra ir šviesiai raudonas kadmis, ryškiai raudonas cinoberis ir žaliai geltonas bei liepsningas oranžiškai geltonas pigmentai pajuodo it anglis. Nuostabūs paveikslai skaidėsi į pirmines dalis, nutviekti liepsnų virto viso labo atskirais naikinamais elementais – cheminėmis medžiagomis, drobe, medžiu, – tampančiais nieku liepsnų liežuviams kylant vis aukščiau.

Iš savo vietos nakties be mėnulio sutemose Sofija matė, kaip nusklendė oru atversta knyga, jos viršeliai priminė paukštės sparnus, ji akimirka pakibo virš dūmų ir paniro į didžiulį laužą, puslapiai susiraitė liepsnoms puolus bučiuoti nugarėlę. Sofija nukreipė žvilgsnį į vyrą, sviedusį knygą: jis kurį laiką akmeniniu veidu spoksojo į laužą,

paskui palinko prie karučio paimti kito lengvai degančio daikto. Ugniagesio ženklelis tviskėjo jam maitinant liepsnas. Jeigu vyras būtų buvęs vienas, Sofija būtų galėjusi prišokti ir išplėšti karutį iš jo gniaužtu, gelbėti ką pajėgdama, bet tai buvo valstybės sankcionuotas naikinimas ir dar dvidešimt ugniagesių degino laužą, penkiasdešimties pėdų aukščio siaubūną, maitinamą iš kartos į kartą saugotomis meno vertybėmis. Žvelgdama į prakaituotą veidą žaižaruojančių liepsnų pamėkliškai iškreiptais bruožais, Sofija svarstė, ar vyrą trikdo tai, kad, užuot gesinęs, kursto gaisrą. Jo profesinis uolumas piršo prielaidą, kad ne. Jeigu jam keltų priešpriešą tai, ką daro, išraiška būtų kitokia.

Degančių dažų smarvė ėmė graužti gerklę, bet nors aštrus kvapas kėlė šleikštulį, Sofija nenusisuko. Kaip ir visus kitus žmones, stebinčius reginį iš už kareivių šautuvų eilės, ją čia atvedė ne liguistas smalsumas, o siekis išsaugoti šią šiurpią sceną atmintyje ir perduoti ateinančioms kartoms. Tūkstančiai meno kūrinių – milijonai dolerių – pražuvo. Sudėtingi kubistų paveikslai, užburiančios ekspresionistų drobės, karingos surrealistų kompozicijos ir trikdantys dadaistų koliažai – visa pradingo naktyje. Kaip ir daugelis kitų stebėtojų – muziejų darbuotojų ir menotyrininkų, restauratorių ir dailininkų, taip pat dar nepasitraukusių į pagrindį menininkų – Sofija sužinojo apie egzekuciją išgirdusi prijaučiančių specialistų tinklo, vis dar veikiančio Vokietijoje, paskleistą žinią. Ir nors buvo prisiekusi niekada nebekelti kojos į reichą, atvyko, kad taptų liudininke to, kaip Hitleris naikina Vokietijos kultūros paveldą.

Paskutinį kartą ji matė šiuos paveikslus prieš dvejus metus Miunchene, parodos *Entartete Kunst* atidaryme. Dalyvavo profesinio smalsumo vedama, užgniaužusi būgštavimus dėl kelionės į Vokietiją, kad savo akimis pamatytų

atgrasios idėjos įkūnijimą. Paroda *Entartete Kunst* – „Išsigimęs menas“ – pasirodė tokia pasibaisėtina, kaip ji ir tikėjosi: išpūdinga moderniojo meno kolekcija buvo eksponuojama kaip papuolė, šovinistinė propaganda apšaukė darbus liguisto proto, žydų sąmokslu ir homoseksualaus iškrypimo vaisiais. Iš visos Vokietijos muziejų surinktus paveikslus sąmoningai neigiamai pristatė susireikšminęs gidas. Paniekinamai raukdamas nosį ir neslėpdamas antipatijos jis žėrė skandalingas istorijas apie parodoje eksponuojamų meno kūrinių autorius. Tad Sofija suprato, kas laukia visų moderniojo meno darbų, sukauptų Vokietijos muziejuose ir bibliotekose. Ji žinojo, kad daug kūrinių buvo parduota naujojo pasaulio kolekcininkams, pro pirštus žvelgiantiems į tą aplinkybę, kad jų pinigai papildys nacių režimo iždą, bet jai niekada neatėjo į galvą, kad naciai sunaikins tai, ko neišpardavė, kad visa, kas neatitinka iškreiptų Hitlerio idėjų apie reichą ir jo žmones, bus atiduota liepsnoms. Tai pranoko Sofijos suvokimo ribas.

Kai ugniagesiai nusigręžė nuo pelenų, pilkame danguje ėmė kilti blyški saulė, tačiau Sofija liko stovėti tarsi įaugusi į žemę. Tik pasisuko į greta stovintį vyrą. Per jo pelenais išteptus skruostus upeliais tekėjo ašaros. Sofija spėjo, kad jos pačios veidas atrodo ne ką geriau. Nors nepažinojo to žmogaus, priėjo arčiau ir paėmė už rankos. Sutrikdytas šio netikėtumo jis dirstelėjo žemyn, bet netrukus jo veidas prašviesėjo ir judviejų žvilgsniai susitiko. Ji pasvarstė: gal jis – dailininkas, ką tik stebėjęs, kaip jo drobė pranyksta liepsnose? Galerijos savininkas ar meno kūrinių restauratorius kaip ji? Nors argi svarbu – jis tiesiog šiuo metu vykstančios tragiškos istorijos liudininkas.

Sofija spustelėjo ir paleido nepažįstamojo delną. Tada nuslinko šalin gūždamasi nuo staiga užplūdusios ryto vėsos.

PIRMA DALIS

1

1940 metų birželis

Palinkusi prie stalo Sofija Brant ylute pakrapštė ap-
rūdijusią vinį, besiremiančią į paveiklo rėmą. Kilstelėjo
vinį ir atsargiai atskyrė drobę nuo sulūžusio porėmio
krašto. Pats paveikslas – vienas iš ankstyvųjų Gogeno
darbų – krisdamas per stebuklą išliko sveikas, nukentėjo
tik porėmis. Sofija sušlavė jo nuolaužas nuo marmurinių
galerijos grindų ir apžiūrėjo, bene ant jų liko pigmentų
dulkių, galėjusių nubyrėti dėl griausmingo vokiečių
tankų dardėjimo per *Rue de Rivoli**.

Pašalinusi sulaužytų porėmių likučius, pakėlė drobę
ir atidėjo į šalį, tada ištraukė naujus porėmius, kuriuos
padarė pagal senųjų matmenis. Sofijai tai buvo pati in-
tymiausia restauravimo proceso dalis: drobė, netekusi
rėmo ir porėmio teikiamo raumenyno, išlaikė tik menamą
buvusią formą. Sofija dirbo greitai: iš pradžių nuo vidurio
tvirtino drobę prie porėmio, paskui jau kaip reikiant už-
tempė ant naujų kaulų. Paveikslas, regis, kvėpavo jai
dirbant, atsiliepdamas į prisilietimus palengvėjimo ato-
dūšiais, kai ji kalė į vietą kaištukus kampuose.

* Rivoli gatvę (pranc.) (čia ir toliau – vertėjos pastabos).

Sofija apsuko paveikslą ir liko patenkinta įtempta drobe. Polis didžiuliuosi jos darbu. Sofija jau beveik dvejus metus ėjo restauratoriaus pareigas „Jeu de Paume“ muziejuje* Paryžiuje, susirado draugų prancūzų meno bendruomenėje, bet, ko gero, labiausiai suartėjo su Poliu Rosenbergu**. Dar visai neseniai jis buvo vienas žymiausių prekyautojų meno kūrinių ir moderniojo meno (Sofijos labiausiai mėgstamo) žinovų. Polis tapo pirmu tikru jos draugu Paryžiuje, veikiausiai užtarė už ją žodelį Luvro, kuriam priklausė „Jeu de Paume“ muziejus, direktoriui mesjė Žožarui*** ir todėl ji gavo darbo pasiūlymą.

Polis pasitraukė iš Prancūzijos pačioje karo pradžioje, jo puiki galerija užsidarė dar prieš prasidedant masiniam paryžiečių bėgimui, kai jau tapo sunku išvykti iš miesto. Bet žvelgiant į paveikslus, jo saugotus „Jeu de Paume“ muziejuje, atrodo, tarsi Polis Rosenbergas niekada nebūtų gyvenęs Paryžiuje.

Sofija prisiminė savo paskutinį apsilankymą jo tylioje galerijoje. Juodu užgaišo priešais Pikaso nutapytą Polio žmonos ir dukrelės portretą. Ji išvelgė didelį panašumą: dailininkui pavyko įamžinti ramų ir tvirtą ponios Rosenberg būdą, taip pat nuostabiai pagauti irzlią išraišką angeliškame mažylės veidelyje.

– Jie greitai bus čia, – pasakė Polis, ploni ūseliai styrojo virš griežtai sučiauptų lūpų. Jis nusisuko nuo

* 1861 m. pastatytas pastatas iš pradžių buvo skirtas XI a. Prancūzijoje atsiradusio lauko teniso pirmtako (pranc. *jeu* – žaidimas, *paume* – delnas) reikmėms, bet 1909 m. paverstas meno galerija.

** Paul Rosenberg (1881–1959) – garsus prancūzų kolekcininkas, Antrajam pasauliniam karui artėjant suspėjęs evakuoti dalį savo kolekcijos į Londoną ir Niujorką. Bet daugiau nei 2000 paveikslų liko Prancūzijoje.

*** Jacques Jaujard (1895–1967) – Luvro muziejaus direktorius, prieš ir per Antrąjį pasaulinį karą rūpinęsis Prancūzijos kultūros paveldo išsaugojimu.

paveikslo. – Tavo tėvynainiai. Ateis reikalauti to, kas jiems neva priklauso.

– Ne tėvynainiai, – paprieštaravo Sofija. – Seniai neturiu su jais nieko bendro.

Polis prisidegė cigaretę.

– Drašūs žodžiai, – tarstelėjo ir vienu spragtelėjimu nuleido žalvarinio žiebtuvėlio dangtelį. – Bet ar taip greitai atsiribosi, kai čia atsidangins vokiečiai?

Dabar, užsidariusi restauravimo laboratorijoje, Sofija girdėjo aulinių batų kaukšėjimą anapus atvirų didžiulių langų ir nuo Triumfo arkos iš metalinių garsiakalbių atsklindančios šiurkščios vokiečių kalbos.

Ji prisiartino prie lango, uždarė jį, užvėrė skląstį, vėl sutelkė dėmesį į paveikslą ir darsyk apmąstė Polio klausimą.

Kai vokiečiai jau buvo čia, nebežinojo atsakymo.

2

Savaite anksčiau

Dangus virš Paryžiaus buvo tamsus, saulė it blyški moneta tai sublizgėdavo, tai pradingdavo už suodžių juodumo debesų lavinos. Fabjen nekantriai atlapojo langą savo palėpės butuke, įbruko teptuko kotą tarp rėmo, kad neužsidarytų, ir užsigulė ant palangės.

Nors naftos talpyklos degė miesto pakraščiuose, dūmai prasiskverbė į siauras akmenimis grįstas sausakimšas kairiojo Senos kranto gatveles ir pritvindė jas aitraus smarso. Fabjen pajėgė suprasti sprendimą sudeginti viską, ką galima, užuot atidavus priešui kaip karo grobį, bet šis žingsnis sukėlė paniką tarp bėgančių iš miesto gyventojų. Apačioje plytinčioje gatvelėje ji matė vyrą ir moterį, besiginčijančius prie užvesto „Peugeot“, jo stogas linko nuo lagaminų. Verkšleno vaikas, tėvo sodinamas į daiktų pilną rankinį vežimėlį.

– Per vėlai išsiruošėte, suprantate! – suriko Fabjen. Įsitaissiusi pastogės mansardoje šešiais aukštais aukščiau, ji žinojo, kad pora jos negirdi, bet vis tiek šaukdama pasijuto geriau. – Jie bus čia jau ši vakarą!

Fabjen grįžo į virtuvę, pačiupo puspilnį butelį raudonojo vyno ir vėl riktelėjo:

– Kokia prasmė, jeigu jie jau laimėjo?!

Vokiečiai laimėjo – tai buvo aiškiau negu aišku. Jie laimėjo nė neatidengę ugnies miesto ribose, nenumetę nė vienos padegamosios bombos. Mintis, kad Paryžius pasidavė be kovos, pribloškė Fabjen. Juk kažkas kažkur, be abejo, palaiko jos nuomonę, kad tai neteisinga? Juk Paryžius – *la Révolution** miestas, gatvių barikadų miestas, jo gyventojai pešasi, mylisi ir tenkina savo aistras su pigių romanų veikėjų įkarščiu. Juk prieš paguldomas ant menčių vokiečių kariuomenės, Paryžius tikrai galėjo parodyti bent šioki toki pasipriešinimą.

Fabjen užgesino cigaretę į palangę ir nuorūka nusklandė žemyn, pro kuklius penkto ir ketvirto aukštų butus (jauna moteris girdėjo, kaip viename iš jų prie atviro lango madam Frontenak kažko maldavo savo plinkančio vyro), pro elegantiškus antro aukšto apartamentus su dailiu metaliniu balkonu. Ar šių apartamentų gyventojai Lovenšteinai paliko Paryžių? Fabjen prieš akis iškilo madam Lovenštein su kreminiais „Chanel“ kostiumėliais ir standžiomis garbanomis, taip pat mesjė Lovenšteinas, pasikišęs po pažastimi juodos ir baltos spalvų pudeliuką. Ji vylėsi, kad jiems pavyko išvažiuoti... kad dauguma miesto žydų spėjo pasitraukti anksčiau, nei ilgos pabėgėlių eilės, pakliuvusios į aklavietę, užtvindė geležinkelių stotis ir kelius.

Fabjen suprato, kad per keletą trumpų dienų viskas, kas ją supa nuo seno, pasikeis; tai neišvengiama, kai Paryžius virto užkariautu miestu. Kas liks iš Prancūzijos,

* Revoliucijos (pranc.).

kurią ji pažinojo visą gyvenimą? Kas liks iš jos pačios? Jos talento, drąsos, įsitikinimų – visos jos savasties, kurią kadaise taip mylėjo Ditrichas? Kas liks iki karo pabaigos?

Fabjen nužvelgė ilgą vilkstinę automobilių, nusidriekusių per *Boulevard Saint-Germain**, ir atsigręžė į savo niūrų tuščią butuką tikėdamasi patirti bent vieną reikšmingos akimirkos vertą jausmą: baimę, paniką, nerimą. Pyktį nuo minties, kad jos numylėtas miestas liko nepasaugotas, neviltį supratęs, kad yra palikta išgyventi mieste, įsuktame į karo sūkurį.

Ji dėbtelėjo į įpusėtą tapyti paveikslą ant molberto, drobę, kurios neįstengė užbaigti jau daugiau nei dvejus metus, į spalvų verpetus, į juodą ant mėlynos. Uždziūvę teptukai gulėjo ant palangės, sukietėję aliejiniai dažai ant jų šerelių visiškai atitiko jos vyro akių atspalvį.

Jai nebebuvo ko bijoti, nes blogiausia jau nutiko. Vokiečiai nieko daugiau nebegalėjo iš jos atimti.

* Sen Žermeno bulvarą (pranc.).

3

1940 metų rugsėjis

Sofija nusileido neilgais laiptais prie pagrindinio „Jeu de Paume“ muziejaus įėjimo stebėdamasi, kad gavo iš savanorės kuratorės Rozos Valan kvietimą susitikti. Prieš dvi savaites Luvro direktorius mesjė Žožaras sukvietė visą personalą į didįjį vestibulį ir pranešė apie atleidimą. Sofija sutiko žinią stojiškai – kokia prasmė restauruoti meno kūrinius per karą? Bet ėmė minti slenksčius ieškodama kito darbo. Atvykusi į Paryžių dirbo Prancūzijos nacionalinėje galerijoje, turinčioje didžiausią Europoje meno kūrinių kolekciją. Be šio darbo, iš kurio gyveno, mažai teturėjo ką pasiūlyti šviesų miestui.

Sofija įėjo pro duris jausdama vidinę tuštumą. Ilgą ir siaurą muziejų – nacionalinės galerijos moderniojo meno kolekcijos namus – sudarė penkiolika nedidelių galerijų, išsidėsčiusių per du aukštus, jungiamus didžiulių marmurinių laiptų. Tačiau dabar muziejaus sienos ištuštėjo, teliko rėmai ir kreida išvedžioti užrašai, žymintys vietas, kur anksčiau kabėjo Pikaso ir Dali šedevrai. Sofija dalyvavo slapta išgabenant paveikslus prieš keletą mėnesių:

Prancūzijos viešoji kolekcija buvo išvežama prisidengus tamsa. Ši didžiulį žygdarbį, įgyvendintą per tris ilgas naktis, nepriekaištingai suplanavo *Musée du Louvre** direktorius Žakas Žožaras. „Jeu de Paume“ muziejaus kolekcijos gelbėjimas irgi įėjo į minėtą operaciją: viskas, ką buvo galima saugiai išgabenti, buvo supakuota į dėžes ir pervežta į užmiesčio *châteaux***.

Tuo rūpinosi didelis muziejaus darbuotojų kolektyvas, meno specialybių studentai ir savanoriai, atsiųsti patikimų mecenatų.

Sofija perėjo pro ištuštėjusias galerijas iki pat galo ir nusileido tarnybiniais laiptais į skliautuotą muziejaus rūšį. Jeigu galerijų erdvė buvo palyginti nedidelė, tai rūšys turėjo gyvą galybę saugyklų, kur anksčiau buvo laikoma neeksponuojama nuolatinės kolekcijos dalis. Be to, jame tilpo ir administracijos kabinetai. Išskyrus nedidelę Sofijai priklausantią restauravimo laboratoriją antrame aukšte, „Jeu de Paume“ muziejus labai taupiai naudojo patalpas.

Ji ėjo pro tuščius stelažus ir molbertus sukdamą galvą, ką čia veikia savanorė kuratorė Roza Valan, jeigu ją atleido su visais kitais darbuotojais dar prieš keletą savaitių. Prieš praverdama jos kabineto duris Sofija pasibeldė, o įėjusi į vidų pamatė, kad Roza tuština savo darbo vietą, rankioja segtuvus ir popierių šūsnis, paskleistas ant sunkaus ažuolinio stalo.

Roza pakėlė akis, mostu pakvietė lankytoją sėstis ir tarstelėjo:

– Sofija. Ačiū, kad atėjote.

Sofija atsisėdo ir pasidėjo rankinę ant kelių. Nors Roza Valan buvo savanorė, Sofijos manymu, plūšo daugiausia iš visų. Ji abejojo, ar ši aukšta liesa moteris su akiniais

* Luvro muziejaus (pranc.).

** Pilis (pranc.).

apvaliais rėmeliais ir žilstelėjusiomis garbanomis, išsipešusiomis iš paskubomis susukto kuodo, išvis buvo palikusi muziejų, ir nepajėgė įsivaizduoti Rozos, grįžtančios namo pas vyrą ar šeimą. Ne kartą išitraukusi į paveikslo restauravimą Sofija vėlai išeidavo iš muziejaus įsitikinusi, kad palieka jį paskutinė, bet jos ausis pasiekdavo duslus rašomosios mašinėlės klavišų stuksenimas iš Rozos kabineto.

Roza plačiais delnais brūkstelėjo per stalviršį.

– Manęs paprašė vėl atverti „Jeu de Paume“ muziejaus duris, taigi norėčiau, kad talkintumėte man, – tiesiai šviesiai išbėrė ji.

Sofija kilstelėjo antakius.

– Išties? Aš...

– Nustebote?

Sofija nusišypsojo.

– Na taip, – patvirtino. – Bet kodėl? Ir kaip?

Roza dalykiškai sunėrė pirštus.

– Vokiečius ypač domina mūsų patalpos, – atsakė ji, pabrėžusi pirmą žodį. – Ar jums teko ką nors girdėti apie *Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg*?

Sofija linktelėjo. Grupė šios organizacijos narių – meno kūrinių vertintojų, meno istorikų ir ekspertų – įsteigė buveinę Paryžiuje neva Prancūzijos nacionalinio meno kolekcijos apsaugai užtikrinti, kol vyks karas. Sofija pasvarstė, kokia iš tiesų bus vadinamoji apsauga; kol kas atrodė, kad ji pasireikš meno vertybių grobstymu iš galerijų, kurioms nenusišypsojo laimė būti įtrauktoms į Žako Žožaro sumanytą naktinę evakuaciją.

– Regis, Rosenbergo operatyvinio štabo būstinė jau nebeišsitenka Vokietijos ambasadoje, – toliau aiškino

* 1940 m. įkurta nacistinės Vokietijos organizacija kultūros vertybėms iš okupuotų šalių grobti.

Roza. – Taigi gavau užklausą, ar mūsų muziejus sutiktų priimti jo augančią kolekciją.

Sofija suraukė antakius. Jai pasirodė, kad ramūs Rozos žodžiai turi kažkokią audrą žadančią potekstę.

– Suprantu, – atsargiai numykė ji. – O kaip tai susiję su manimi?

Roza atsilošė kėdėje.

– Sutikau būti „Jeu de Paume“ muziejaus vadove, – atsakė ji. – Ir gavau leidimą susigražinti į darbą keletą buvusių kolektyvo narių. Rosenbergo operatyvinis štabas atsiųs į muziejų savo specialiąją komandą – *Sonderstab Bildende Kunst**. Mes nuolat dirbsime su ja: pildysime naujosios kolekcijos katalogą ir saugosime eksponatus, kol tęsis šis siaubingas karas. – Roza atrodė patenkinta. – Pamąstykite apie tai. Juk muziejus vėl prisipildys meno kūrinių.

– Bet iš kur šie meno kūriniai atkeliaus? – paklausė vis dar niūriai nusiteikusi Sofija. – Juk Prancūzijos nacionalinė kolekcija jau atsidūrė pogrindyje ir neatrodo, kad mesjė Žožaras būtų nusiteikęs bendradarbiauti. Tai iš kur vokiečiai ims eksponatų?

Roza paėmė popieriaus lapą nuo darbo stalo.

– Galbūt jums neteko girdėti, bet, be viešųjų kolekcijų apsaugos, paties *Herr*** Hitlerio potvarkiu Rosenbergo operatyviniam štabui taip pat suteikti įgaliojimai saugoti visas *staatenlos**** kultūros vertybes. – Ji per stalą perdavė Sofijai oficialiai atrodantį dokumentą. – Kaip mano darbuotoja, turėsite padėti šio štabo pareigūnams įvertinti ir inventorizuoti paveikslus, taip pat restauruoti visas drobes, kurioms to reikės. – Roza nusišypsojo. – Mačiau

* Ypatingąjį dailės štabą (vok.).

** Pono (vok.).

*** Valstybei nepriklausančias (vok.).

jūsų darbo rezultatus. Niekam kitam nepatikėčiau šios užduoties.

Skaitydama potvarkį Sofija mintimis grįžo namo į Štutgartą ir, regis, vėl išvydo rudmarškinius jaunuolius, zujančius universiteto laiptais.

– *Herr* Rosenbergas išvertė man šį dokumentą... nes beveik nesuprantu vokiškai, – prisipažino Roza pamačiusi, kaip pašnekovė mikliai permetė akimis tekstą.

– *Staatlenlos*, – balsiai perskaitė Sofija. – Kas turima galvoje?

Roza padvejojo prieš atsakydama.

– Privačios kolekcijos. Daugybė žmonių paliko Paryžių pirmosiomis okupacijos dienomis... dažnai tiesiog kaip stovi.

Sofija dar kurį laiką tyrinėjo potvarkį, jos dėmesį patraukė formuluotė – *žydu turto apsauga*. Ji padėjo popieriaus lapą ant Rozos darbo stalo, pajuto, kaip daužosi širdis, ir atsistojo.

– Atleiskite, madmuazele Valan, bet esu priversta atsisakyti.

Nors Sofija troško grįžti į muziejų restauruoti paveikslų, mintis dirbti su vokiečiais, tiksliau – *vokiečiams*, pasirodė nepakeliama.

– Privačių kolekcijų konfiskavimas... Negaliu...

Roza irgi atsistojo.

– Sofija, sutikite. Žinau, kad prašau labai sudėtingo dalyko. Tačiau tai suteikia galimybę. Nejaugi to nematote? – paklausė ji ir nužvelgė ankštą kabinetą. – Dirbau čia penkiolika metų ir tegavau vienintelį dalyką – pasiūlymą savanoriauti. Kai prašiau suteikti bent truputį daugiau, man buvo sakoma, kad nėra galimybių, kad turiu tenkintis pasiūlymu, jog darbuojuosi nacionalinės kolekcijos labui.

Roza krestelėjo galvą, nukreipė sunkų pilkų akių žvilgsnį į pašnekovę.

– Paskyriau savo gyvenimą ir išsilavinimą menui, bet taip ir negavau už tai tinkamo atlygio. Dabar atsirado galimybė pelnyti pripažinimą už darbą. Noriu, kad ir jūs tuo pasinaudotumėte. – Ji nuvėrė Sofiją akimis. – Pripažįstu, karas primeta keistus sąjungininkus. Tačiau pagalvokite apie tai, kokią galimybę tai mudviem suteikia.

Sofija žingtelėjo į priekį.

– Bet argi jūsų nežeidžia tai, ką jie daro? – paklausė ji. – Kad grobia meno vertybes, priklausančias žmonėms, priverstiems bėgti iš baimės?

Rozos išraiška sugriežtėjo.

– Menas yra menas, – atrėmė ji. – Ir kas nors turi juo rūpintis. Jeigu meno kūriniai bus čia, bent jau galėsime tinkamai vykdyti jų apskaitą.

Sofija atsiduso. Nors vis dar jautė pasibaisėjimą, tačiau turėjo pripažinti, kad Rozos argumentas turi prasmės.

– Ar galite man duoti dieną pasiūlymui apmąstyti?

Roza išsitraukė iš postalės didelę dėžę.

– Žinoma, – atsakė ji. – Persikraustau į senąjį mesjė Žo-žaro kabinetą. Kai priimsite sprendimą, ieškokite manęs ten.

* * *

Sofija išėjo iš muziejaus ir drebančiomis rankomis atsirakino prie tvoros pritvirtintą dviratį. Uždėjo vieną pėdą ant pedalo, kita atsispyrė nuo žemės ir mėgaudamasi šia akimirka lengvai numynė šlaitu link *Jardin des Tuileries**.

Dėl išpuoselėtų vejų ir plačių alėjų *Jardin des Tuileries*

* Tiuilri sodo (pranc.).

visada buvo mėgstamiausia Sofijos vieta Paryžiuje. Ją žavėjo šio parko istoriškumas, be to, nors gėlės jame nuolat keisdavosi, pats parkas, regis, visada atrodė toks pat. Skulptūros ir horizonto platumos nukeldavo Sofiją į ankstesnius laikus... galbūt ne paprastesnius, bet vaizdingesnius, į pasaulį, kuriame jos numylėti restauruojami paveikslai buvo ką tik nutapyti.

Nors parkas teikė Sofijai pastovumo jausmą, kartu ji negalėjo nepastebėti jau pasirodančių stiprėjančio karinio konflikto randų. Dabar kaip tik mynė dviračiu pro vokiečių kareivius, besikapstančius žemėje ir rausiančius nepriekaištingose vejose daržovių lysves. Šis reginys sugildė Sofijai širdį. Ji persikėlė į Paryžių visų pirma dėl grožio, vingrių akmenimis grįstų gatvelių svajingumo, pasakiškų apylinkių, žavingo paryžiečių atsidavimo savo legendomis apipintam šviesų miestui. Tačiau realybė jau ėmė smelktis į Sofijos pasaulį. Dabar, Hitlerio kariuomenei atėjus, durys, kurias ji buvo užrakinusi, plačiai atsilapojo.

Galimybė dirbti vokiečiams kėlė Sofijai šleikštulį, kaip ir mintis, kad teks šypsotis vyrams, atrajojantiems šventeivišką pseudomokslą, kad pateisintų savo aklą ištikimybę pamišėliui. Ji augo Štutgarte Hitlerio iškilimo į valdžią pradžioje. Matė skurdą ir neviltį, lėmusią nacionalsocialistų partijos sėkmę. Palengvėjimą vyrų ir moterų veiduose, kai jis suteikė jiems galimybę kažką apkaltinti dėl savo nevilties. Prisiminė paskutinius metus vidurinėje mokykloje, aštirus mokytojų komentarus ir pašaipą veiduose dėl jos ryžto siekti mokslo, tvirtinimus, kad geriausiai jos talentai atsiskleis patarnaujant sutuoktiniui. Atmintyje iškilo riaušės po rudmarškinių mitingų, džeržgiančio garsiakalbio sustiprintas spigus fiurerio balsas,

suteikęs jauniems mušeikoms nepagrįstą pasitikėjimą savimi ir leidimą engti silpnesnius už save.

Prieš penkerius metus Sofija prisiekė ištikimybę naujai tėvynei. Sulaukusi tamsos kirto su broliu valstybės siena, atsidūrė Strasbūre ir išleido menkas santaupas įsigyti suklastotiems dokumentams, kuriuose buvo nurodyta netikra gimimo vieta – Lozana, Šveicarija. Mažai kas žinojo apie Sofijos praeitį, tik Polis Rosenbergas, parašęs jai rekomendacinį laišką, padėjusį įsidarbinti viename iš Luvrui priklausančių muziejų, o visi kiti kolegos nė netarė, kad ji gimė Štutgarte.

Sofija nulipo nuo dviračio, praėjo pro *Arc de Triomphe du Carrousel** ir prilaikydama vairą nusipirko sumuštinį iš pardavėjo prie *Musée du Louvre*. Ji atvyko į Paryžių puoselėdama viltis įsidarbinti šioje meno šventovėje, tad pasijuto ir pamaloninta, ir šiek tiek nusivylusi, kai gavo vietą „Jeu de Paume“ moderniojo meno muziejuje. Galvoje suskambo liūdnas Rozos balsas: „Paskyriau savo gyvenimą ir išsilavinimą menui, bet taip ir nesulaukiau deramo atlygio.“

Sofija išvyniojo sumuštinį, nuo vaškinio popieriaus padvelkė aštrus garstyčių kvapas. Ji vėl prisiminė Rozos žodžius: „Karas primeta keistus sąjungininkus.“ Išties – tokia galimybė jai niekada nebūtų atsiradusi taikos metu. Sofija nė trupučio tuo neabejojo. Bet ar tai pakankama priežastis atsisakyti savo principų? Ir kaip to užteko Rozai, kad priimtų sprendimą?

Atrėmusi dviratį į žibinto stulpą Sofija klausėsi, kaip laikraščių pardavėjas įkyriai dudena naujausias antraštes apie prasidėjusį naktinį Londono bombardavimą. Vokiečiai atskrido sutemus, kad priverstų miestą pasiduoti. Laimei, Paryžius išvengė tokio likimo mainais į

* Karuselės triumfo arką (pranc.).

kapituliaciją. Taigi kol kas vokiečiai laimėjo. O ką daryti jai, Sofijai, kaip mėginti gyventi toliau?

Mintis vėl dirbti muziejuje buvo rizikinga. Nors prieš prasidedant okupacijai Sofijai pavyko gauti teisėtus asmens dokumentus, pavojus, kad Rosenbergo operatyvinio štabo darbuotojai gali pasirausti jos praeityje, išliko. Ji žinojo: kad ir kaip mandagiai vokiečiai elgtųsi su užkariautais prancūzais, atsižadėjęs reicho negalėjo tikėtis malonės.

Sofija atsiduso ir panoro, kad greta ant suolo sėdėtų Ditrichas ir kad jo mėlynose akyse šviestų šypsena. „Pralinksmėk, Sofute, – paragintų jis. – Tau tereikia pažvelgti į tai iš naujos perspektyvos.“

Ji atsikando sumuštinio mąstydamą apie Ditrichą ir jo dalykišką požiūrį priimant sprendimus. Jis duotų jai patarimą išsiaiškinti reikalo esmę, tada apgalvotai pasverti praktinę naudą ir principus. O galiausiai pasakytų, kad principai yra reikšmingi, kad per karą jie įgauna dar didesnę svarbą nei kada nors. Šiaip ar taip, dėl jų verta kovoti.

Sofija užsimerkė. Ir kurgi principai galiausiai nuvedė Ditrichą?

Jis paėmė į žmonas merginą, kuri mėgavosi jo beatodairišku ir skatino jį tapti antifašistinio judėjimo lyderiu, nekreipdama dėmesio į pavojų.

Jis buvo nukankintas atkampioje Paryžiaus alėjoje ir pirma laiko atgulė į kapą.

Sofija atsimerkė, vydama šalin mintis apie žuvusį brolių ir jo bohemišką žmoną. Ar Fabjen kada nors iš tiesų mylėjo Ditrichą, ar jai terūpėjo principai, už kuriuos jis kovojo?

Mergina atsistojo, nusibraukė sumuštinio trupinius nuo sijono ir numynė atgal į „Jeu de Paume“ muziejų duoti Rozai atsakymo.

4

1940 metų rugsėjis

Atsirėmusi į putlią aksominio minkštasuolio atkalnę *Café Voisin**, Fabjen užsikišo už ausies tamsių trumpai kirptų plaukų sruogą ir nulydėjo akimis jauną vokiečių, su kuriuo ką tik šnekučiavosi. Jis ėjo link baro, auliniai batai spindėjo. Kai kilstelėjo ranką, kad atkreiptų barmeno dėmesį, Fabjen išsyk pastebėjo, kad marškinių rankovė nepriekaištingai iškrakmolyta. Visa uniforma buvo lyg nuo adatos, tokia naujutėlaitė, kad Fabjen net pasvarstė, ar jam išvis teko uostyti parako prieš atsiduriant Paryžiuje. Ji nužvelgė kitus vokiečių kareivius, jie užplūdo kavinę it skėriai: visi iki vieno dar vaikiščiai. Jie įėjo pro neužrakinto namo duris ir štai jie čia, vaidindami prieš visą pasaulį, kad didvyriškai kovėsi už privilegiją vakarieniauti viename gražiausių pasaulio miestų.

Fabjen ištuštino iki dugno taurę Burgundijos vyno, nors suprato, kad geria per greitai, per daug beatodairiškai, ir nužvelgė salę ieškodama Lotės. Ši, trykštanti gyvybingumu, pasipuošusi geltona suknele su gilia iškirpte

* Kavinėje „Kaimynas“ (pranc.).

nugaroje, viliojo karininką pilka uniforma. Šviesiaplaukė gundančiai putlios figūros Fabjen nuomininkė Lotė įkūnijo amerikiečių posakį *pritrėnkianti blondinė*. Bet liesai it smilgai Fabjen giliai įdubusiomis akimis nereikėjo pavydėti Lotei puikios išvaizdos, o pasikeitusiai laikais grožis buvo tvirtesnė valiuta nei frankas ir Paryžius lūžo nuo vokiečių, nesitveriančių noru mokėti už buvimą žavių moterų draugijoje. Taigi tokiais vakarais gautų pinigų joms pakako įdubieju mažam butukui apšildyti dabar, kai stigo darbų, o maisto dar labiau.

Greta Lotės įsitaisęs karininkas apkabino ją per liemenį, ji juokdamasi išsivadavo. Tada vogčiomis dirstelėjo per petį ir susižvalgė su Fabjen. Vos pastebimai linktelėjusi Lotė vėl nukreipė dėmesį į karininką, o Fabjen atsipalaidavo. Dauguma Paryžiuje dislokuotų vokiečių kareivių troško įrodyti, kad nėra atėjūnų ordos atstovai, tad šypsojosi tvirtindami vokiškus kelio ženklus Prancūzijos gatvių sankryžose ir dalijo vaikams kokakolos skardines, o šie nesugalvojo nieko kito, tik paimti. Tačiau buvo ir kitokių vokiečių – karininkų, su kuriais Fabjen teko susidurti „Majestique“ ir „Le Meurice“ viešbučių vestibuluose, – ir jų reikėjo saugotis. Jie taip pat šypsojosi ir žavingai atrodė, tačiau po išoriniu blizgesiu slypėjo šaltumas, jų manieros greičiau bylojo apie plieninę valią nei apie mandagumą.

Fabjen pagalvojo apie savo butuko podėlį, ir jos skrandis sugurgė. Pirmomis okupacijos dienomis ji stengėsi nepasiduoti atėjūnams, rodydavo pergales ženklą kariams su šalmais ir auliniais batais, stumdavo ilgus vakarus gurkšnodama vyną po komendanto valandos. Bet alkis pasirodė galingesnis už principus, ypač turint galvoje jos ribotas galimybes gauti legalų darbą. Fabjen sunėrė

pirštus ant staliuko ir nuklydo mintimis į tas dienas, kai aliejiniai dažai įsigerdavo į odą ir glotnūs delnai atrodydavo it išstatuiruoti. Ditrichas po pamainos darbe išlinkdavo į jos studiją, ištraukdavo teptuką iš rankos ir stipriai suspausdavo mylimąją glėbyje. Anuomet juodu puikiai gyveno: leisdavo bendrus pinigus drobėms ir tušui, vynui ir duonai, ryškiems audiniams, iš kurių Fabjen siūdavo jiedviem įspūdingus švarkus ir kelnes vakarėliams, kurie tęsdavosi iki paryčių. Jos menininkės karjera ir jo darbas „Citroën“ gamykloje netgi suteikė jiedviem galimybę sukaupti nemažai santaupų.

Kas galėjo numatyti, kad frankas nuvertės, o vokiečiai iš pagrindų sugriaus jūdviejų patogaus gyvenimo pamatus?

Fabjen pajuto, jog pasiduooda giliai viduje slypinčiai nevilčiai, pakėlė akis ir pastebėjo, kad į ją niūriai spokso barmenas. Ją apėmė noras pasišaipyti iš jo veidmainystės – juk maitinti vokiečius ne mažiau smerktina nei gulėti su jais. Bent jau Fabjen tai atrodė tolygus kolaboravimas.

Vokiečių kareivis skynėsi kelią prie staliuko su dar vienu buteliu Burgundijos vyno rankoje. Fabjen prisivertė nusišypsoti ir paėmusi savo taurę neva netyčia palietė jam pirštus.

Jis buvo toks geltonsnapis, išties, ir ji leido jam mikčiojant vograuti laužytą prancūzų kalba. Visiems šiems vokiečių kareiviams rūpėjo vienas ir tas pats: grįžus namo pasipuikuoti prieš draugus, kad dulkinu prancūzų. Gal todėl, kad jiems beveik neprireikė pastangų miestui užkariauti? Fabjen kilstelėjo butelį klausydamasi, kaip jis užsikirsdamas antrąsyk pasakoja tą patį anekdotą. Turint galvoje, kiek bėdžius jau išgėrė, jam vargiai pavyks

pasiekti viešbučio kambarį savo jėgomis. Jai teks jį prilai-
kyti, nutraukti aulinius batus ir nuvilkti švarką, kai lyg
pakirstas sukniubs ant lovos, o tada laukti iki ryto, kol jis
suglumęs paklaus, ar jie darė tai, už ką jis žadėjo sumo-
kėti. Artėjant nakčiai Fabjen sėdės paplėšyta liemenėle po
žalia suknele ir džiaugsis laiku, kurio prireikė šiai įtiki-
namai apgaulei suregzti.

Ji gosliai pažvelgė į kareivį iš po sunkių vokų.

– Papasakok man dar, – paragino ir pripylė jo taure
iki pat viršaus.

Sudomino? Pirkite knygą
PARYŽIAUS APGAVYSTĖ
bene geriausia kaina **ČIA**

Sofija Diks, pabėgusi iš gimtojo miesto Vokietijoje į pamiltą Paryžių, nenoriai sutinka eiti paveikslų restauratoriaus pareigas „Jeu de Paume“ muziejuje.

Fabjen Brant buvo kylanti Paryžiaus bohemos žvaigždė, kol naciai uždraudė modernųjį meną neva kaip išsigimusį. Ji stengiasi visais įmanomais būdais išgyventi okupacijos sąlygomis... kol jos svainė Sofija kartą netikėtai išdygsta ant jos butuko slenksčio su pagrobtu paveikslu.

Netrukus dvi jaunos moterys imasi įgyvendinti paveikslų gelbėjimo planą: garbiausių vokiečių meno ekspertų panosėje keičia į „Jeu de Paume“ muziejų atgabentus originalus meistriškomis klastotėmis. Bet kiek ilgai Sofijai ir Fabjen seksis sumaniai visus mulkinti?

„Bryn Turnbull rašymo stilius – puikus, meno pasaulio peripetijas ji atskleidžia išties meistriškai. „Paryžiaus apgavystė“ – istorija apie neįtikėtiną drąsą.“

**MADLINE MARTIN, „THE NEW YORK TIMES“ BESTSELERIO
„PASKUTINIS KNYGYNAS LONDONE“ AUTORĖ**

„Dar vienas mąstyti skatinantis, įspūdingais tyrinėjimais paremtas ir meistriškai parašytas autorės darbas.“

**NATALIE JENNER, TARPTAUTINIO BESTSELERIO „DŽEINĖS OSTEN
DRAUGIJA“ AUTORĖ**

„Įtaigus, nekantriai versti puslapius skatinantis pasakojimas.
Stulbinanti knyga!“

**CHANEL CLEETON, „THE NEW YORK TIMES“ BESTSELERIŲ „KITAIS
METAIS HAVANOJE“ IR „KAI SUGRĮŠIME Į KUBĄ“ AUTORĖ**

9 786090 310267

